

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

מחלוקת הראשונים אם הייחוד היה לשם ביאה

במשנה בכתובות (יב.) שנינו: האוכל אצל חמיו ביהודה שלא בעדים, אינו יכול לטעון טענת בתולים, מפני שמתייחד עמה. ובבבלי תא המובאת בגמרא שם: אמר רבי יהודה, ביהודה בראשונה היו מייחדין את החתן ואת הכלה שעה אחת קודם כניסתן לחופה, כדי שיהא לבו גס בה. ובגליל לא היו עושין כן. ועוד מבואר בגמרא שגם ביהודה היו מקומות שנהגו מנהג זה והיו מקומות שלא נהגו מנהג זה.

ובדברי הראשונים מצאנו מחלוקת בביאור מנהג זה שהיה ביהודה, לייחד החתן והכלה קודם נישואיהם. דהנה בגמרא בכתובות (ז:) אמרו: תנו רבנן, מברכין ברכת חתנים בבית חתנים, רבי יהודה אומר אף בבית האירוסין מברכין אותה. ואמר אבין, וביהודה שנו מפני שמתייחד עמה. ופירש רש"י: שמתייחד עמה באירוסין כדי שיהא לבו גס בה כדלקמן, לפיכך מברכין ברכת חתנים מתחילה, דתניא במסכת כלה: כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה. ובביאור ברכת חתנים "ואסר לנו את הארוסות" פירש רש"י, דהיינו: מדרבנן, שגזרו על הייחוד של פנויה, ואף ארוסה לא התירו עד שתיכנס לחופה ובברכה, כדפרישית כלה בלא ברכה אסורה לבעל כנדה, עכ"ד.

ומבואר מדברי רש"י שהטעם שצריך לברך ברכת חתנים כשרוצה להתייחד עמה קודם הנישואין, הוא משום האמור במסכת כלה: כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה. ואיסור זה מבואר ברש"י שהוא כדרך שאסרו חכמים ייחוד בפנויה, כך אסרו גם בארוסה קודם נישואיה. ומדברי רש"י למדו האחרונים (הערות הגריש"א ועוד) שביהודה היו מייחדים את החתן עם הכלה כדי שיהא לבו גס בה, אבל לא כדי שיבוא עליה, ומכל מקום הוצרכו לברכת חתנים כדי להתיר את עצם הייחוד.

ביאור השיטה מקובצת שגזרו ביהודה כיון שיהודה הרג לעשו

מאידך בשיטה מקובצת (ז:) הביא מתלמידי רבינו יונה שהביא מדברי הירושלמי (פ"א ה"ה) שבשעה שבאו בני יעקב לקבורת אביהם, בא עשו לערער על מקום הקבורה, וקם יהודה והרגו. ואחר כך כשגברה ידו של עשו, גזרו על יהודה שכל בתולה שתנשא מהם תבעל לסרדיוט תחילה. ומפני זה היה מנהגם שהיה מתייחד החתן עם ארוסתו בשעת האירוסין. והיינו שלפי דעה זו ייחוד זה מטרתו היתה לשם ביאה, כדי שכשתבוא ליד הסרדיוט כבר תהיה בעולה, וכפי שיבואר להלן התועלת בכך.

ובשם יש מפרשים כתב השיטה: שלא היה בועל אותה, דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, אלא מתוך שהיה מחבק ומנשק אותה היתה חיבה יתירה ביניהם, וכשהיה בא הסרדיוט לבעול אותה לא היתה נבעלת אלא באונס.

גם על דברי המשנה הנזכרים כתב השיטה בשם ה"ר יהונתן שני ביאורים אלו: דרכן של בני יהודה היה לייחד החתן עם הכלה קודם שנכנסו לחופה כדי שיהא לבו גס בה שתאהב את החתן לפי שאין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי, ואם ח"ו תבעל להגמון אחר כך, תבעל לו באונס. אי נמי, כדי שימצאנה ההגמון בעולה ויבטל גזרתו שגזר כל בתולה שנשאת ברביעי תבעל להגמון תחילה, ע"כ. ובדברים אלו נתבאר לנו התועלת בכך שתבוא ליד הסרדיוט כשהיא בעולה, שע"ז יבטל את גזירתו שכן גזירתו היתה שכל בתולה שנשאת ברביעי תבעל לו, וכיון שכבר נבעלה אין לו חפץ בה.

ביאור הר"ר יהונתן שגזרו ביהודה שידעו שממנו יצא משיח שישפוט את הר עשו

ועוד הוסיף שם ה"ר יהונתן לבאר באופן אחר טעם הדבר שהיתה גזרה זו ביהודה דוקא: לפי שרוב גזרותיו ביהודה, משום שידעו שממנו עתיד לצאת משיח שיושיע את ישראל וישפוט את הר עשו. [ויתכן שמיאן בטעם המובא בירושלמי, שכן על טעם זה נחלק הבבלי, וכמו שעמדו התוספות בגיטין (נה: ד"ה ביהודה) שבירושלמי מבואר שיהודה הוא שהרג את עשו, ואילו בבבלי בסוטה (יג.) מבואר שחוששים בן דן הוא שהרג אותו. אמנם התוספות שם יישובו הסתירה באופן אחר, וכתבו ששמה לא מת עשו מהכאתו של חושים עד שעמד עליו יהודה והרגו].

וכך לשון הירושלמי (כתובות פ"א ה"ה): בראשונה גזרו שמד ביהודה, שכן מסורת להם מאבותם שיהודה הרג את עשו, דכתיב "ידך בעורף אויבך". והיו הולכין ומשעבדין בהן, ואונסין את בנותיהן, התקינו שיהא איסטרטיוס בועל תחילה. התקינו שיהא בעלה בא עליה עודה בבית אביה, שמתוך שהיא יודעת שאימת בעלה עליה, עוד היא נגררת [- לעולם היא נגררת אחר בעלה, שאין אשה מוצאת קורת רוח אלא מבעלה הראשון. קרבן העדה]. ומקשה הירושלמי: מכל מקום אין סופה להיבעל מאיסטרטיוס? [- הלא סוף סוף נבעלת היא להגמון, ומה הועלת בתקנתך]. ומשני: אננוסה היא ואנוסה מותרת לביתה... אע"פ שבטל השמד, המנהג לא בטל.

והנה בבבלי מבואר שגם ביהודה היו מקומות מקומות, היינו שלא היה המנהג שווה בכל המקומות. ובביאור הדבר כיצד נעשה הדבר שינהגו מקצת כך ומקצת כך, ביאר בספר אמרי בינה על פי דברי הירושלמי, שכיון שכל טעם המנהג היה מחמת השמד, ממילא כשבטל השמד מקצתם בטלו המנהג, ומקצתם אף שבטל השמד הניחו התקנה במקומה. ועוד ביאר, שאנשי גליל שבאו ליהודה, הם שנהגו ביהודה כמנהג בני גליל.

מנהג

הייחוד

קודם

הנישואין

ביהודה

יום שני יט תמוז

כתובות דף יב

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

ובדברי הירושלמי מפורש כי התקנה היתה כעולה' עודה בבית אביה. ולכאורה צריך ביאור בדעת רש"י שפירש באופן אחר שהמנהג היה רק לייחדם זה עם זה שיהיה לבו גס בה, ורק חוששים שמא בא עליה, ומדוע נטה מפירוש הירושלמי.

ולשון המשנה 'האוכל אצל חמיו ביהודה שלא בעדים אינו יכול לטעון טענת בתולים מפני שמתייחד עמה'. ולכאורה לשון המשנה משמע יותר שהייחוד לא נעשה לשם ביאה כי אם ייחוד בעלמא, אלא שכיון שהתייחד עמה ויש לחוש שמא בא עליה, לכן אינו יכול עוד לטעון טענת בתולים. כי לדעת הסוברים שעיקר התקנה היתה לשם ביאה, לכאורה לא היה למשנה לומר שאינו יכול לטעון טענת בתולים 'מפני שמתייחד עמה' אלא 'מפני שבא עליה'. והן אמת שהמנהג היה לייחדם, אבל כשבאה המשנה לפרש את טעם הדבר שאינו יכול לטעון טענת בתולים היה לה לומר את עיקר הטעם שבא עליה, ולא ללכת אחר המסובב הראשון שהוא התקנה שיתייחדו.

מתי נהגו לייחדם אם בשעת האירוסין או קודם הנישואין

ובאמת יש לברר מתי היה המנהג לייחדם, שבבירייתא המובאת בגמרא שנינו: בראשונה היו מייחדין את החתן ואת הכל שעה אחת קודם כניסתן לחופה, כדי שיהא לבו גס בה. מאידך בירושלמי הלשון הוא: התקינו שיהא בעלה בא עליה עודה בבית אביה, ומשמע שהוא זמן רב קודם לכן. גם במפרשי הירושלמי, הפני משה והקרבן העדה, פירשו דברי המשנה 'האוכל אצל חמיו ביהודה': שהיו נוהגין שם כשעושין סעודת אירוסין בבית אבי הכלה, מתייחדין הארוס עם ארוסותו כדי שיהא לבו גס בה. הרי מבואר שהבינו אף הם בדעת בדעת הירושלמי שהמנהג היה לייחדם זמן רב קודם הנישואין, כבר בשעת האירוסין.

ולכאורה היה אפשר לומר שמכח זה דקדק רש"י שדעת הבבלי אינה כדעת הירושלמי, שלדעת הירושלמי היה המנהג לייחדם כבר בשעת האירוסין ועכ"פ זמן רב קודם הנישואין בעודה בבית אביה, וטעם המנהג היה כדי שיבוא עליה ובכך תנצל מן הסרדיוט או שע"ז תתבטל הגזירה כפי שנתבאר. משא"כ לדעת הבבלי לא היה המנהג אלא לייחדם שעה קלה קודם הנישואין, וטעם הייחוד היה כדי שיהיה לבו גס בה, ולא כדי שיבוא עליה. ואמנם בגמרא מובא מנהג יהודה כביאור בדברי רבי יהודה שאמר "אף בבית האירוסין מברכין אותה" - והיינו כשמקדשה וכמו שפירש רש"י, ומשמע קצת מהגמרא ומדברי רש"י שם [שפירש: שמתייחד עמה באירוסין] שהייחוד היה כבר בבית האירוסין, אך אין זה מוכרח.

ואם הייחוד לא היה בשעת האירוסין אלא קרוב יותר לזמן הנישואין, היה אפשר לפרש כוונת המשנה כך: האוכל אצל חמיו ביהודה שלא בעדים, אע"פ שעדיין לא בא העת שמתייחד עמה, מכל מקום שוב אינו יכול לטעון טענת בתולים מפני שמתייחד עמה, דהיינו שמאחר ובמקום זה נוהגים שבאיזה יום מן הימים בין האירוסין לנישואין מתייחד עמה כדי לבוא עליה, ממילא יש לחוש שמא כבר התייחד עמה ובא עליה. ולכן לא נותנת המשנה הטעם 'מפני שבא עליה' שהרי יתכן שעדיין לא בא עליה, וכוונת המשנה רק לומר שהרי במקום זה המנהג הוא 'שמתייחד עמה' וממילא יש לחוש שכבר קיים המנהג והביאה כשאכל אצל חמיו.

'שעה אחת קודם כניסתן לחופה' - האם סמוך לחופה דוקא

אמנם עיקר מה שדקדקנו לשון הבריייתא המובאת בבבלי שמשמע שמייחדין את החתן ואת הכלה בשעה הסמוכה לחופה, לכאורה אפשר היה לדחוק בכוונתה, שהיו מייחדין את החתן ואת הכלה לשעה אחת, והיו עושין זאת קודם כניסתה לחופה, אך לא קודם ממש אלא זמן ארוך קודם, וכוונת הבריייתא רק להורות שהיה ייחודם קודם חופה ולא לאחריה. והלשון דחוק לפי זה.

אך כבר נזקק לדבר זה המאירי וכתב: ולאו דוקא שעה אחת הסמוכה לכניסה, אלא שייחודם באיזו שעה קודם שתכנס לחופה, בימים הסמוכים לאירוסין או לחופה או בימים שבינתיים. ומשתעשע עמה בקירוב בשר, וכן שבא עליה אם רצה, שיהא לבו גס בה ותכנס אהבתו בלבה. ושוב הביא דברי הירושלמי, אך פירש שם כוונת המשנה לפי זה באופן אחר ממפרשי הירושלמי: שכל שנעשה הייחוד נהגו לעשות לו סעודה בבית חמיו, ומשהמנהג כן, כל האוכל אצל חמיו ביהודה, סתם הדברים שנתייחד ותולין לו שבעל.

קושיית החזון איש שיש לאסור ביאת ארוסה משום ג' איסורים

והחזון איש (אה"ע סימן סז אות כ) מנה ג' איסורים לבוא על ארוסתו בבית חמיו: א' משום איסור פנויה. ב' מפני שלא ברכו. ג' מפני שלא נכתבה הכתובה. והחזון איש מכריח שביהודה היה בודאי בא עליה, וצוין בזה למה שכתבו התוספות (ט: ד"ה מאי הב') שביהודה כיון שמתייחד עמה ודאי בא עליה, והוסיפו התוספות "דעל דעת כן מתייחד עמה" - ואם כן מבואר שדעת התוספות כדעת הירושלמי שעיקר המנהג היה שיתייחד עמה כדי שיבוא עליה.

והקשה החזון"א איך הותרה לו ארוסתו בבית חמיו, ואע"ג שהיו מברכים ברכת חתנים, סוף סוף ארוסה היא ולא נשואה. והביא מדברי החלקת מחוקק (סימן נה) והבית שמואל (שם) שביארו שהיה בועל לשם נישואין, ובכה"ג מותר אפילו בבית חמיו. אלא שמקשה החזון"א שעדיין יש לאסור הדבר מחמת הטעם השלישי הנזכר שלא נכתבה הכתובה. והביא מה שכתב השיטה מקובצת בשם הגאונים ש"אע"ג דלא כתיבה כתובה, כל כמה דאפשר להדורי אהיתרא מהדרינן". וביאר כוונתם על פי מה שהביא השיטה בשם תלמידי רבינו יונה בשם הירושלמי שמנהג זה היה מחמת הגזירה שתבעל להגמון תחילה, ומכח זה התירו לעשות כן קודם כתיבת הכתובה, ולא יכלו לכתוב כתובה קודם כדי שלא יתפרסם הדבר.

"החזון

איש מנה

ג' איסורים

לבוא על

ארוסתו

בבית חמיו:

משום איסור

פנויה, מפני

שלא ברכו,

מפני שלא

נכתבה

הכתובה.

ותמה איך

התירו

ביהודה לבוא

עליה קודם

נישואין"

להנצחות והקדשות

נא לפנות למייל המערכת

תודה רבה!